

<https://www.alliansfriheten.se/vad-sager-folkratten-om-svenska-militara-insatser-utomlands/>

Vad säger folkrätten om svenska militära insatser utomlands?

1 februari, 2022

Lars-Gunnar Liljestrand

Anförande på videomöte den 1 februari arrangerat av Fredsam i Göteborg, Svenska Freds Göteborg och ABF i Göteborg.

Sveriges traditionella politik för deltagande i militära operationer utomlands har varit att endast delta om det fanns ett mandat från FN:s säkerhetsråd och endast om det gällde fredsbevarande insatser.

Med dessa förutsättningar skulle vi undgå att hamna på ena sidan i en stormaktskonflikt. Då insatsen handlade om fredsbevarande garanterades att vi inte kom i konflikt med någondera av parterna i landet. Vapenmakt fick endast användas i självförsvar.

Denna linje tillämpades med något undantag under hela kalla kriget.

Med Sovjetunionens upplösning började Sverige närma sig västsidan och det kom till uttryck också i vårt deltagande i internationella militära operationer.

1992 utvidgades möjligheterna att sätta in trupp utomlands också i andra fall än de som beslutats av FN.

1993 under kriget i forna Jugoslavien togs för första gången beslutet att Sverige skulle delta i fredsframtvängande insatser. Fredsframtvängande innebar att militärt våld fick tillgripas mot parter i en konflikt. (Senare döptes fredsframtvängande om till det allmänt mer luddiga begreppet fredsfrämjande men fortsatt med innebörden att militärt våld fick användas)

1995 ingick för första gången svensk militär i en Nato-styrka som med FN:s godkännande ingrep i Bosnien. Några år senare deltog svensk trupp under Nato också i Kosovo.

Med Sveriges deltagande i kriget i Afghanistan 2002- 2021 kom vi att delta i ett fullskalekrig. Isaf-styrkan där Sverige ingick leddes först av Storbritannien och från 2003 av Nato.

Därefter har Sverige deltagit i ytterligare två krig under Nato:s ledning: Libyenkriget 2011 och Irak/Syrien-kriget start 2014 och fortfarande pågående. Från 2021 deltar Sverige under fransk ledning i den militära insatsen Takuba i Mali och Niger.

Frågan som här skall tas upp är hur de svenska insatserna förhåller sig till folkrätten.

Folkrätten i krig

De viktigaste folkrättsliga principerna i krig finns FN-stadgan, Haagkonventionen från 1907 och Genevekonventionerna med tilläggsprotokollen.

I FN-stadgans artikel 1(2) finns principen om folkens lika rättigheter och självbestämmanderätt vilket innebär att utomstående stater inte har rätt att påverka styret i en annan stat. Likaså talas det i artikel 2 (1) om principen om staternas "suveräna likställighet". Att utifrån söka åstadkomma regimskifte i ett land är alltså olagligt.

FN-stadgans våldsförbud finns i Artikel 2(4) som förbjuder staterna att använda hot om våld eller bruka våld mot annan stat.

Två undantag finns. Det ena är om Säkerhetsrådet beslutar om användning av militärt våld utifrån konstaterat hot mot internationell fred och säkerhet. Det andra är individuellt eller kollektivt självförsvar om en stat utsätts för militärt angrepp.

USA har efter 11 septemberattentaten hävdade rätt till självförsvar mot terrorister i en annan stat. Det anfördes som grund för angreppet mot Afghanistan 2001. En sådan tolkning av självförsvarsrätten skulle kräva att USA visade att talibanregeringen var involverade i planeringen av 11 septemberattentaten eller att talibanregeringen skickade terrorister från Afghanistan att utföra attentaten i New York. Några sådana bevis har USA inte presenterat.

På senare år har militära interventioner genomförts utan mandat från FN:s säkerhetsråd men på inbjudan av regeringar i länderna. Det har då varit en stormakt som intervenerat enskilt eller tillsammans med en koalition av andra stater.

Militärt deltagande på inbjudan behöver inte vara olagligt men kräver att flera förutsättningar är uppfyllda. Den inbjudande regeringen skall ha kontroll över större delen av landet. Intervenerande stater får inte ingripa militärt på ena sidan i ett pågående inbördeskrig (vare sig till förmån för en regering eller för en rebelsida). Den inbjudande regeringen skall kunna sätta ramar för den utländska interventionen i form av tidplaner och syften samt ha rätten att avsluta interventionen.

Under krig skall humanitär rätt enligt Genevekonventionerna efterföljas.

Under de senaste 20 åren har alltmer av så kallade targeted killings genomförts av stormakternas (främst USA) specialstyrkor och genom drönarattacker. Targeted killings är utomrättsligt dödande om inte vissa kriterier är uppfyllda. Allmänt gäller att targeted killing bara är lagligt när målet är en stridande (kombattant) eller en civil person som direkt tillfälligt deltar i strid. Dödandet måste vara militärt nödvändigt, användningen av våldet proportionellt

så att risken för civila offer minimeras och allt rimligt måste göras för att minska skador på civila och undgå misstag.

Sverige i Afghanistankriget

Svenska riksdagen beslöt den 18 januari 2002 att delta i Isaf och skicka en väpnad styrka.

Afghanistan hade den 7 oktober 2001 angripits av USA och Storbritannien som genomförde omfattande bombattacker vilket ledde till att talibanerna störtades från makten.

USA hävdade självförsvar mot internationella terrorister efter 11 septemberattentaten.

Den tolkningen var omstridd och i de efterföljande Säkerhetsrådsresolutionerna 1368 och 1373 gavs inget bemyndigande till militära insatser. Rätten till självförsvar enligt artikel 51 finns med på ett allmänt sätt i inledningen till resolutionerna men man specificerade inte att det gällde Afghanistan som inte omnämndes i resolutionerna.

Istället angav Säkerhetsrådet att terrorister skulle bekämpas med polisiära insatser och rättsliga processer i domstolar, effektivare gränskontroller mm.

USA fick stöd för sin uppfattning av Nato-medlemmarna medan andra icke-allierade stater som de muslimska staternas organisation avvisade angreppet.

Isaf som fick 20 december mandat enligt resolution 1386 från Säkerhetsrådet att upprätthålla säkerheten i Kabul med omgivningar. Mandatet kom 2003 att utvidgas till att gälla säkerheten i hela landet.

Sverige gick således med i kriget med den tydliga begränsningen att det gällde upprätthållande av säkerheten. Då mandatet utvidgades till hela landet förtydligade Frankrike att man inte tolkade uppdraget annat än att det gällde denna begränsade uppgift.

Samtidigt opererade USA med en annan styrka Operation Enduring Freedom (Oef) som saknade FN-mandat och förde ett fullt utvecklat krig mot talibanerna.

Med åren kom Isaf:s och Oef:s insatser att på flera sätt gå i varandra vilket drevs fram av att båda hade en och samma amerikanske general som befälhavare.

Kriget intensifierades och den begränsade uppgiften för Isaf kom i praktiken att utvidgas till att bli krigförande i ett fullskalekrig mot talibanerna.

2009 började Oef och Isaf tillämpa upprorsbekämpning enligt den amerikanske COIN-doktrinen vars huvudingrediens kom att bli nattliga räder i afghanska hem för att söka upp och tillfångata eller likvidera påstådda upprorsmän, targeted killings.

Detta kan inte sägas falla inom ramen för FN-mandatet.

Sverige deltog i targeted killings och bidrog även till underrättelser för Nato:s så kallade dödslistor med misstänkta motståndsmän som skulle tillfångatas eller dödas.

Det finns starka skäl att misstänka att Sverige genom deltagandet i targeted killings varit skyldigt till folkrättsbrott och brott mot humanitär rätt genom att genomföra utomrättsligt dödande.

Misstankar om folkrättsbrott då mandatet för Isaf sannolikt överskridits och misstankar om utomrättsligt dödande har inte granskats. Regeringens utredning om Sveriges deltagande i kriget, som kom i februari 2017, hade inte fått direktiv att ta upp dessa frågor.

Isaf:s mandat gick ut sista december 2014. Istället sattes en ny Nato-ledd styrka Resolute Support Mission (Rsm) upp som saknade mandat från Säkerhetsrådet. Istället hänvisade USA och Nato till ett avtal med regeringen i Kabul där denna inbjöd till fortsatt militär intervention.

Denna inbjudan kan inte sägas vara i överensstämmelse med folkrätten av flera skäl. Kabulregeringen hade inte kontroll över stora delar av landet och var helt beroende, militärt och finansiellt, av USA. I landet pågick ett krig såväl mot de främmande styrkorna som mot Kabulregeringen. Det handlade således om otillåten inblandning från USA och Nato i en inbördes konflikt i landet.

Sverige var medansvarigt då man fortsatte militärt deltagande i Rsm och hävdade att inbjudan från Kabul var folkrättslig grund.

Sverige i Libyenkriget

Den 17 mars 2011 antog FN:s säkerhetsråd resolution 1973, som öppnade för angreppet på Libyen. Den centrala formuleringen var mandatet till medlemsstaterna att ”vidta alla nödvändiga åtgärder ... för att skydda civila och civilt befolkade områden som står under hot om attack i Libyen, inklusive Benghazi, men med uteslutande av en utländsk ockupationsstyrka i någon form och på någon del av Libyens territorium”. Nato kom att leda koalitionen som genomförde angreppet.

Resolutionen gav således ett begränsat mandat att skydda befolkningen. Inget stöd gavs för att sätta in markstyrkor eller att störta den libyske presidenten Gaddafi.

NATO inledde interventionen redan två dagar efter att resolution 1973 antagits. Med 9658 flyganfall under 207 dagar förstördes infrastrukturen. Bland de första bombmålen var bevattningssystemet. Men också skolor, Nasseruniversitetet och sjukhus var bombmål.

Även på andra sätt genomfördes brott mot resolutionen. Frankrike bröt mot FN:s tidigare vapenembargo och Storbritannien och Qatar skickade specialförband som sattes in på marken.

Sverige anslöt sig till angreppet genom ett rekordsnabbt riksdagsbeslut den 1 april: ”för att delta i den internationella militära insatsen i Libyen för att upprätthålla en flygförbudszon”. Sveriges insats blev i form av 8 JAS-plan för spaningsuppdrag.

Den 20 oktober bombades en konvoj där Gaddafi befann sig och han tillfångatogs och dödades.

Det svenska flyget var en integrerad del av NATO:s krigföring och styrdes direkt av NATO-kommandot i Neapel. JAS-planen uppges ha genomfört spaningsuppdrag för 37 procent av bombattacker som skedde i strid med resolutionen eftersom de inriktades mot den libyska regeringen och dess styrkor.

Därmed gjorde sig Sverige skyldig till folkrättsbrott både genom att bombningarna genomfördes mot andra mål än bara för att skydda civilbefolkningen samt genom att bidra till olagligt regimskifte då president Gaddafi dödades.

I Sverige har ingen granskning genomförts om vårt deltagande i kriget. I Storbritannien gjorde en parlamentarisk kommission en grundlig utvärdering och kom fram till att påståendena om ett förstående folkmord som användes för att motivera resolutionen var falska. Kina, Indien, Brasilien och Ryssland kritiserade resolutionen och hur den verkställdes då man såg hur Nato använde den till att bomba fram regimskifte.

Sverige i kriget i Irak och Syrien

Iraks representant i FN överlämnade den 20 september 2014 ett brev med en begäran om att USA skulle ställa sig i spetsen för en koalition med uppgift att bekämpa IS. Man angav att terroristerna hade upprättat fristad utanför Iraks gränser och därifrån genomförde operationer mot Irak.

Den 20 november 2015 antog Säkerhetsrådet resolution 2249, enligt vilken medlemsstater som har kapaciteten uppmanas att, i enlighet med folkrätten, främst FN:s stadga, vidta nödvändiga åtgärder i bland annat Irak för att förstärka och samordna sina insatser i syfte att förebygga och motverka terroristhandlingar som begås av bland andra IS. Resolutionen gav inget bemyndigande att använda militärt våld.

Från en inbjudan av Iraks regering hade dock den USA-ledda koalitionen vidgat sitt operationsområde även till Syrien. USA-koalitionen saknar dock inbjudan från Syriens regering.

Svenska regeringen beslutade sommaren 2015 att Sverige skulle gå med i den USA-ledda koalitionen. Regeringen angav som folkrättslig grund inbjudan från Iraks regering som gått ut till koalitionen av stater. Regeringen skriver i sin proposition från november 2017 att koalitionen militära insats som leds av USA genomförs i Irak och Syrien.

Insatsen gällde utbildning, träning och stöd åt de irakiska styrkorna men även att skydda amerikanska baser.

Den bräckliga folkrättsliga grunden fick den borgerliga oppositionen att tveka då man befارade ett farligt prejudikat för deltagande i framtida militära insatser utan tydligt FN-mandat.

Ett mandat från FN:s säkerhetsråd för användande av militärt våld mot IS och andra terroristorganisationer kunde ha varit möjligt, då Säkerhetsrådet i sin resolution 2249 angav att dessa grupper hotade internationell fred och säkerhet. Uppenbarligen låg det emellertid inte i USA:s (och kanske inte heller i Rysslands) intresse att ett sådant mandat kom till stånd. Ett FN-mandat skulle definiera målet för den militära insatsen, sätta en tidsplan för insatsen och kräva avrapportering till rådet. Stormakterna ville ha handlingsfrihet att föra kriget på det sätt som bäst tjänade det egna intresset.

Ryssland sade sig dock vara för en uppgörelse med väst om gemensam aktion mot IS. På Generalförsamlingens möte med anledning av FN:s 70-årsjubileum den 28 september 2015 pläderade president Putin för en bredare koalition mot terrorism och hänvisade särskilt till situationen i Syrien. Den bakomliggande tanken var att syriska regeringen skulle få ett inflytande över koalitionen insatser på syriskt territorium. USA avvisade dock detta.

Sverige gick alltså med i en koalition ledd av USA som utan folkrättsligt stöd också genomförde militära angrepp på syriskt territorium vilket fördömdes av den syriska regeringen som aggression. Dåvarande utrikesminister Margot Wallström förklarade på koalitionen hemsida att också Sverige stödde de militära insatserna i Syrien.

Problemen med inbjudan från en liten stat till en koalition ledd av en stormakt visade sig snart. USA styrde alltmer om sina militära aktioner till att stödja oppositionen mot den syriska regeringen. Vidare klargjorde president Trump att man var i Irak främst för att bekämpa Iran och Iranstödda miliser trots tydliga protester från den irakiska regeringen. Iraks parlament antog också en resolution där man krävde att de amerikanska styrkorna lämnade landet. USA ignorerade under flera år de irakiska protesterna och är fortfarande kvar i landet liksom de övriga länderna i koalitionen.

Genom Sveriges deltagande i koalitionen utan FN-mandat kom vi att bli del av ett stormaktspel mellan USA, Ryssland, Iran och Turkiet. Vi blev också medansvariga till folkrättsbrott då svenska regeringen stödde koalitionen militära insatser i Syrien.

Det var just detta som vi med den traditionella svenska säkerhetspolitiska linjen skulle undvika.

Sverige i kriget i Mali

Sverige har deltagit med militär trupp sedan 2014 i FN-insatsen Minusma. Den var från början fredsbevarande under kapitel VI i FN-stadgan, det vill säga med begränsat mandat att använda våld. Senare skärptes mandatet till att gälla insats av alla nödvändiga medel under kapitel VII för att upprätthålla ordningen och återställa stabilitet i landet.

Deltagandet i Minusma är omstritt och flera partier i riksdagen vill ha ett avslut då man inte ser något slut på kriget och ser några tydliga förbättringar i landet.

2020 genomfördes två militärkupper och syftet med Minusma att skapa fred och säkra demokrati förefaller längre bort än någonsin.

År 2020 tog riksdagen beslutet att Sverige också skulle gå med i den franskledda specialstyrkan Takuba. Styrkan hade uppgiften att bekämpa terrorister i Sahelområdet. För Sveriges del har insatsen utvidgats till att även gälla Niger och senare även Burkina Faso.

Takuba saknar mandat från Säkerhetsrådet och svenska regeringen anger inbjudan från Malis och Nigers regeringar som grund. Det är en tveksam grund då dessa regeringar saknar kontroll över betydande delar av territorierna och då det pågår inre konflikter i länderna som inte bara kan hänföras till närvaro av jihadisterna utan också till konflikter mellan befolkningsgrupper som kan likna inbördeskrig.

Kriget i Mali drivs, enligt vad många bedömare både internationella och från Mali menar, är utifrån Frankrikes intressen. Frankrike har valt att inte delta i Minusma som har FN-mandat och har satt upp en egen styrka Barkhane och senare Takuba båda utan mandat från Säkerhetsrådet. Frankrike önskar uppenbarligen fria händer att bedriva kriget utifrån egna mål som gammal kolonialmakt med starka intressen i Malis naturtillgångar främst oljan. Frankrike vägrar envist att stödja försök till dialog mellan den maliska regeringen och jihadisterna.

Den bräckliga folkrättsliga grunden för Sveriges deltagande i Takuba har tydligen varit besvärande för riksdagens utrikes- och försvarsutskott. I ett försök att bättra på detta förhållande hänvisade man till att det skulle vara lagligt att intervensera militärt utan mandat från Säkerhetsrådet om det fanns stöd för det i FN:s Generalförsamling.

Det stämmer inte vilket vi på alliansfriheten.se påvisat i en [artikel](#) i Svenska Dagbladet. Något undantag av det slaget från FN-stadgans våldsförbud finns inte.

En regelbaserad världsordning

En regelbaserad världsordning (rule based world order) är vad som allmänt menas med att staterna skall följa folkrätten och FN-stadgan.

USA har på senare år sökt kringgå FN-stadgans våldsförbud och undvikit att söka mandat från Säkerhetsrådet för militära insatser. Syftet har varit att kunna agera militärt med fria händer. Doktriner som förebyggande krig, humanitär intervention och terroristbekämpning under parollen unwilling – unable för att intervensera i andra stater har förts fram.

USA har börjat benämna dessa doktriner som rule based world order vilket är djupt vilseledande.

Med deltagandet i USA:s, Nato:s och Frankrikes krig har Sverige bidragit till dessa försök till uppluckring av FN-stadgans våldsförbud.

Stormakterna saknar laglig grund att ändra eller tolka om FN-stadgan.

Alla FN: smedlemsstater slog på Generalförsamlingens toppmöte, World Summit 2005, fast att stadgan gäller och avvisade därmed försöken att få kryphål från våldsförbudet.

Svenska regeringar har gått med i krigerna utifrån vad man uppger varit lojalitet med USA, Nato och Frankrike.

Det är en i högsta grad missriktad lojalitet. Vår lojalitet finns med den överväldigande majoriteten av FN:s medlemsstater som slår vakt om FN-stadgan.

Läs mer om FN-stadgan och krigen i boken Lagen mot krig – om FN-stadgans våldsförbud och aggressionskrigen som finns att [ladda ner här](#).